INGLIZ VA O‘ZBEK ONLAYN YANGILIKLAR DISKURSIDA DISKURSIV BELGILARNING FUNKSIONAL-SEMANTIK VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

N.A.Abdukadirova
GDPI, Xorijiy tillar kafedrasi dotsenti (PhD)

Anontatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek onlayn yangiliklar diskursida qo‘llaniladigan diskursiv belgilarning funksional-semantik hamda pragmatik xususiyatlari qiyosiy aspektda tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy korpus lingvistikasi va diskurs tahlili metodlari asosida ingliz va o‘zbek tilidagi internet nashrlari materiallari o‘rganildi. Diskursiv belgilar matnning mantiqiy izchilligini ta’minlash, kommunikativ niyatni ifodalash, muallif pozitsiyasini namoyon qilish hamda auditoriyaga pragmatik ta’sir ko‘rsatish vositasi sifatida talqin qilindi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ingliz tilidagi onlayn yangiliklarda rasmiylik, qisqalik va axborotning mantiqiy bog‘liqligini kuchaytiruvchi diskursiv birliklar ustunlik qilsa, o‘zbek tilidagi matnlarda emotsional-ekspressivlik va milliy-madaniy pragmatik omillar bilan bog‘liq diskursiv vositalar faol qo‘llanishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: Diskurs, diskursiv belgilar, onlayn yangiliklar diskursi, pragmatika, semantika, funksional tahlil, korpus lingvistikasi, kommunikativ strategiya, mediadiskurs, ingliz tili, o‘zbek tili.

Abstract: This article examines the functional-semantic and pragmatic characteristics of discourse markers used in English and Uzbek online news discourse from a comparative perspective. The study employs modern corpus linguistics and discourse analysis methods to investigate materials from English and Uzbek online

media platforms. Discourse markers are interpreted as linguistic tools that ensure textual coherence, express communicative intentions, reveal the author's stance, and influence the audience pragmatically. The findings demonstrate that English online news discourse predominantly utilizes discourse markers that emphasize formality, conciseness, and logical cohesion, whereas Uzbek online news discourse frequently employs emotionally expressive and culturally specific pragmatic markers.

Keywords: Discourse, discourse markers, online news discourse, pragmatics, semantics, functional analysis, corpus linguistics, communicative strategy, media discourse, English language, Uzbek language.

Аннотация:В данной статье рассматриваются функционально-семантические и прагматические особенности дискурсивных маркеров в английском и узбекском онлайн-новостном дискурсе в сравнительном аспекте. Исследование основано на методах корпусной лингвистики и дискурс-анализа с использованием материалов интернет-изданий на английском и узбекском языках. Дискурсивные маркеры интерпретируются как средства обеспечения логической связности текста, выражения коммуникативного намерения, демонстрации авторской позиции и прагматического воздействия на аудиторию. Результаты исследования показывают, что в англоязычном онлайн-дискурсе преобладают маркеры, усиливающие формальность, краткость и логическую связность информации, тогда как в узбекском дискурсе активно используются эмоционально-экспрессивные и культурно обусловленные прагматические средства.

Ключевые слова: Дискурс, дискурсивные маркеры, онлайн-новостной дискурс, прагматика, семантика, функциональный анализ, корпусная лингвистика, коммуникативная стратегия, медиадискурс, английский язык, узбекский язык.

XXI asr axborot texnologiyalari taraqqiyoti tilshunoslikning yangi yoʻnalishlarini shakllantirdi. Xususan, internet jurnalistikasi va raqamli kommunikatsiya vositalarining keng rivojlanishi natijasida onlayn yangiliklar diskursi zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning dolzarb obyektiga aylandi. Bugungi kunda yangilik matnlari nafaqat axborot uzatish, balki auditoriyaga ta'sir koʻrsatish, ijtimoiy fikrni shakllantirish va muallif pozitsiyasini ifodalash kabi kommunikativ vazifalarni ham bajaradi. Ushbu jarayonda diskursiv belgilar matnning semantik yaxlitligi va pragmatik samaradorligini ta'minlovchi muhim vositalardan biri sifatida namoyon boʻladi.

Diskursiv belgilar matn komponentlari oʻrtasidagi mantiqiy aloqalarni mustahkamlash, fikrning izchilligini saqlash hamda kommunikativ strategiyani shakllantirishda muhim rol oʻynaydi. Ingliz tilidagi "however", "therefore", "moreover", "meanwhile" kabi birliklar hamda oʻzbek tilidagi "ammo", "shuningdek", "demak", "ayni paytda" kabi vositalar matnning funksional-semantik tuzilishini tashkil etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek onlayn yangiliklar diskursida qo‘llaniladigan diskursiv belgilarning funksional-semantik hamda pragmatik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot davomida qiyosiy-tipologik tahlil, diskurs tahlili, pragmatik tahlil va korpus lingvistikasi metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilidagi BBC News, CNN, Reuters hamda o‘zbek tilidagi Kun.uz, Daryo.uz va Gazeta.uz internet nashrlari matnlari tanlab olindi. Matnlardagi diskursiv birliklarning funksional-semantik vazifalari va pragmatik imkoniyatlari tahlil qilindi.

Diskursiv belgilarning nazariy asoslari

Diskursiv belgilar tilshunoslikda matnning semantik va kommunikativ yaxlitligini ta’minlovchi birliklar sifatida talqin qilinadi. Fraser, Schiffrin, Halliday kabi olimlarning tadqiqotlarida diskursiv markerlar nutqning bog‘lovchi, izohlovchi, qarama-qarshi qo‘yuvchi va xulosalovchi funksiyalarni bajarishi qayd etilgan.

D.Schiffrinning fikricha, diskursiv belgilar kommunikativ jarayonda nutq segmentlarini bir-biri bilan bog‘laydigan pragmatik vositalardir. Halliday va Hasan esa ularni matn kohezivligini ta’minlovchi birliklar sifatida baholaydi.

Diskursiv birliklar quyidagi funksional guruhlarga ajratiladi:

Qo‘shimcha ma’lumot bildiruvchi birliklar: “moreover”, “furthermore”, “shuningdek”.

Qarama-qarshilik bildiruvchi birliklar: “however”, “nevertheless”, “ammo”, “biroq”.

Sabab-natija munosabatini ifodalovchi birliklar: “therefore”, “thus”, “demak”, “natijada”.

Vaqt va ketma-ketlikni bildiruvchi birliklar: “meanwhile”, “then”, “ayni paytda”, “so‘ng”.

Ingliz va o‘zbek onlayn yangiliklar diskursida diskursiv birliklarning funksional-semantik xususiyatlari

Onlayn yangiliklar matni tezkorlik, ixchamlik va axborotning mantiqiy tuzilishi bilan xarakterlanadi. Shu sababli diskursiv birliklar axborotni tizimlashtirish va o‘quvchining diqqatini boshqarishda muhim vosita hisoblanadi.

Ingliz tilidagi onlayn yangiliklarda diskursiv markerlar ko‘proq neytral va rasmiy xarakterga ega bo‘lib, ular matnning analitik tuzilishini ta’minlaydi. Masalan:

“However, experts warn that the economic crisis may continue in the coming months.”

Mazkur gapdagi “however” markeri qarama-qarshilik munosabatini ifodalab, avvalgi fikr bilan keyingi axborot o‘rtasida semantik bog‘liqlik hosil qilmoqda.

O‘zbek tilidagi yangilik matnlarida esa diskursiv birliklar ko‘pincha ekspressiv-pragmatik yuklamaga ega bo‘ladi:

“Ammo mutaxassislarning fikricha, muammo hali to‘liq bartaraf etilgani yo‘q.”

Bu yerda “ammo” birligi nafaqat qarama-qarshilikni, balki muallifning ehtiyotkor pozitsiyasini ham ifodalaydi.

Ingliz tilidagi yangiliklarda obyektivlik va faktologik aniqlik ustuvor bo‘lgani sababli diskursiv birliklar ko‘pincha informativ vazifani bajaradi. O‘zbek media

matnlarida esa milliy-madaniy kommunikativ uslub ta’sirida emotsional-ekspressivlik kuchliroq namoyon bo‘ladi.

Diskursiv belgilarning pragmatik xususiyatlari

Pragmatika til birliklarining kommunikativ vaziyatdagi qo‘llanishini o‘rganadi. Onlayn yangiliklar diskursida diskursiv markerlar auditoriyaga ta’sir qilish, baholash munosabatini ifodalash va o‘quvchini muayyan xulosaga yo‘naltirish vazifalarini bajaradi.

Ingliz tilidagi media diskursida quyidagi pragmatik strategiyalar kuzatiladi:

axborotni neytral shaklda taqdim etish;

fakt va fikr o‘rtasidagi chegarani saqlash;

auditoriyaga obyektivlik taassurotini berish.

Masalan: “Meanwhile, government officials stated that additional measures would be introduced.”

Bu gapdagi “meanwhile” markeri voqealar o‘rtasidagi vaqt munosabatini ko‘rsatish bilan birga, matnning informativ oqimini boshqaradi.

O‘zbek onlayn yangiliklarida esa pragmatik ta’sir kuchliroq seziladi:

“Shuningdek, mutasaddilar aholi murojaatlariga alohida e’tibor qaratilishini ta’kidladi.”

Bu yerda “shuningdek” markeri qo‘shimcha axborotni berish bilan birga, muallifning ijobiy baholash munosabatini ham ifodalamoqda.

Diskursiv birliklarning pragmatik vazifalari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

auditoriyani ishontirish;

muallif pozitsiyasini yashirin ifodalash;

axborotning dolzarbligini kuchaytirish;

kommunikativ ta’sirni oshirish.

Qiyosiy tahlil natijalari

Tahlillar natijasida ingliz va o‘zbek onlayn yangiliklar diskursida quyidagi farqlar aniqlandi:

Ingliz media diskursi	**O‘zbek media diskursi**
Rasmiy va neytral uslub ustun	Emotsional-ekspressivlik kuchli
Mantiqiy bog‘liqlik asosiy o‘rinda	Pragmatik ta’sir muhim
Diskursiv markerlar qisqa va standart	Milliy-madaniy xususiyatlar faol
Analitik bayon usuli ustun	Baholovchi birliklar ko‘proq

Shuningdek, ingliz tilidagi yangiliklarda “however”, “therefore”, “meanwhile” kabi markerlar yuqori chastotada uchrasa, o‘zbek tilida “ammo”, “demak”, “ayni paytda”, “shuningdek” birliklari faol qo‘llanilishi kuzatildi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek onlayn yangiliklar diskursida diskursiv belgilarning muhim funksional-semantik hamda pragmatik vosita ekanligini ko‘rsatdi. Diskursiv birliklar matnning kohezivligini ta’minlash, axborotni mantiqiy tashkil qilish va auditoriyaga pragmatik ta’sir ko‘rsatishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Ingliz media diskursida diskursiv markerlar asosan rasmiylik, mantiqiy izchillik va obyektivlikni ta’minlashga xizmat qilsa, o‘zbek media matnlarida emotsional-ekspressivlik hamda milliy-madaniy pragmatik omillar ustunlik qiladi.

Kelgusida korpus lingvistikasi asosida diskursiv birliklarning chastotaviy va statistik tahlilini amalga oshirish media lingvistika va pragmalingvistika rivoji uchun muhim ilmiy natijalarni taqdim etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1.Halliday, M. A. K., Hasan, R. Cohesion in English. London: Longman, 1976. https://books.google.com/books/about/Cohesion_in_English.html?id=YQhWAAAAMAAJ

2.Schiffrin, D. Discourse Markers. Cambridge University Press, 1987. https://doi.org/10.1017/CBO9780511611841

3.Fraser, B. Pragmatic Markers. Pragmatics, 1996. https://doi.org/10.1075/prag.6.2.03fra

4.Fairclough, N. Media Discourse. London: Edward Arnold, 1995. https://archive.org/details/mediadiscourse0000fair

5. Safarov, Sh. Pragmalingvistika. Toshkent, 2008. https://library.ziyonet.uz/uz/book/67641

6. Yo‘ldoshev, B. Matn lingvistikasi asoslari. Toshkent, 2016. https://library.samdu.uz/files/7c8f4b5d8d1f6e4f9f4e6c5a2d1f7b63_Matn_lingvistikasi_asoslari.pdf